

UNIVERSITATEA “BABEȘ-BOLYAI”
CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ DE FILOSOFIE

**Evaluarea perspectivistă a valorilor la Nietzsche în
pragul postmodernității**

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

Conducător de doctorat:
Prof. Univ.dr. **Egyed Péter**

Student-doctorand:
Szóts Attila

2015

Cuprins

Introducere	7
1. Aspectele posibile ale neînțelegerii	16
1.1. „Neînțelegerea” în calitate de categorie filosofică	16
1.1.1. De la înțelegere la neînțelegere.....	17
1.1.2. Neînțelegere comună și “fecundă”.....	25
1.2. Abordarea nietzscheană al aspectelor teoretice ale neînțelegerii	30
2. Etapele principale ale recepției istorice a lui Nietzsche	40
2.1. Particularitățile recepției timpurii ale filosofiei nietzscheene	41
2.2. Configurația actuală a cercetărilor lui Nietzsche	49
3. Particularitățile metodologice ale filosofiei nietzscheene	55
3.1. Bazele programei critice	55
3.1.1. Discursul filosofic autoconstructiv a lui Nietzsche.....	55
3.1.2. Mesajului și destinatarii întreprinderii critice.....	59
3.1.3. Critica identității sub semnul patetismului.....	67
3.1.4. Reformarea paradigmelor metafizice.....	74
3.1.5. Reflectarea atitudinii antimetafizice a lui Nietzsche în conștiința filosofică.....	78
3.2. Experimentele autodefinirii	82
3.2.1. Filosoful ca medic al culturii.....	82
3.2.2. Spiritul liber.....	90
3.2.3. Tonul profetic a lui Nietzsche.....	95
4. Etapele tematice ale neînțelegerii la Nietzsche	103
4.1. Schimbarea perspectivei de natură estetică a metafizicii	103
4.2. Reconsiderarea istoriei filosofiei	106
4.3. Relevanța filosofică a perspectivismului	115
4.3.1. Aspectele esențiale ale perspectivismului.....	115
4.3.2. Invalidarea categoriilor kantiene dinspre vitalismul perspectivist.....	118
4.3.3. Problematika instinctului evaluator.....	125
4.3.4. Relativitatea adevărului.....	128
4.3.5. Conexiunea dintre perspectivele multiple și spiritul liber.....	133
4.3.6. Subiectivitatea fecundă a viziunilor perspectiviste.....	137

4.4. Fundamentele imanente ale filosofiei morale nietzscheene	140
4.4.1. Deconstrucția filosofilor moralului din direcția perspectivelor vieții.....	141
4.4.2. Perspectivele paradoxale ale imoralismului.....	146
4.4.3. Relativitatea judecăților morale.....	149
4.4.4. Consecințele ierarhice ale moralității.....	155
4.4.5. Problema resentimentului și a conștiinței încărcate.....	161
4.4.6. Aspectele metafizice ale “eternei reîntoarcei”.....	164
4.4.7. Relativizarea socială a forței și a puterii.....	168
4.5. Criza metafizicii sensului	172
4.5.1. Nihilismul evaluator al lui Nietzsche.....	172
4.5.2. O tipologie conceptuală sumară.....	180
4.5.3. Aspectele concrete ale criticii nihiliste.....	187
4.5.4. „Neantul” și „puterea” în lumina nihilismului.....	189
4.5.5. Nihilismul ca ultimul stadiu al istoriei ființei.....	194
4.5.6. Retrospectiva criticii nihiliste.....	199
4.6. Critica valorilor creștine	204
4.6.1. Capcanele unui sistem de credință instituționalizat.....	205
4.6.2. Inexactitățile metafizico-teologice ale termenului „moartea lui Dumnezeu”.....	208
4.6.3. Paradoxurile ateismului presupus la Nietzsche, căutătorul de Dumnezeu.....	211
4.6.4. Destrucția antropologiilor creștine cu ajutorul mijloacelor „teologiei negative”.....	217
4.6.5. Posibilitățile existențiale ale religiozității după moartea lui Dumnezeu.....	220
Concluzii	221
Bibliografie	236

Cuvinte-cheie: metafizică, neînțelegere fecundă, interpretare, reevaluarea tuturor valorilor, valoare, critică, evaluare axiologică, perspectivism, modernitate, postmodernism, morală, nihilism, moartea lui Dumnezeu, voința de putere.

Perspectivile cercetării:

În centrul atenției cercetării se situează perspectivismul nietzschean, respectiv relativizarea axiologică și epistemologică specifică gândirii postmoderniste. Tematizarea perspectivismului pornește de la prezumția conform căreia evaluarea perspectivistă în concepția lui Nietzsche constituie sursa ideatică a deconstrucției valorilor absolutiste ale modernității, respectiv relativității valorilor. Astfel, antiesențialismul și relativismul epistemologic și moral specifică perspectivismului apar drept poziții filosofice fundamentale care au influențat deconstructivismul postmodernist. Nietzsche a dezvoltat un amplu program critic prin care a demonstrat că evaluarea valorilor este un fenomen esențialmente temporal, în perpetuă modificare.

Conceptul „perspectivă” este de importanță paradigmatică la Nietzsche, deoarece contribuie la o abordare mai cuprinzătoare a modificărilor de viziune ce au marcat trecerea de la modernism la postmodernism. Pentru o mai amplă dezbateră a problematicei perspectivei, termenul în discuție se tematizează în paralel cu problematica neînțelegerii. Perspectiva prin esență se identifică cu neînțelegerea fecundă, idee tematizată în prima parte a lucrării.

Perspectivismul nietzschean, respectiv cel al neînțelegerii apare în contextul evaluării valorilor. Precum a observat Heidegger în studiul *Cuvântul lui Nietzsche: „Dumnezeu e mort”*, perspectiva este de fapt o valoare, iar filosofia lui Nietzsche vizează problematizarea schimbărilor reperelor valorice. Omul este ființă axiologică, care își definește ipseitatea în și prin determinarea valorilor.

Evaluarea perspectivistă a valorilor, respectiv neînțelegerea, sunt concepte sinonime, ambele denotând natura perenă, subiectivă a reprezentărilor axiologice. În măsura în care orice adevăr este relativ, criteriile delimitării acestuia rezidă din perspectiva (poziția, luarea de atitudine) subiectului, iar orice afirmație se califică drept

adevăr dintr-o anumită perspectivă, eroare din alt punct de vedere. Filosofia lui Nietzsche e de importanță paradigmatică în privința abordării chestiunii neînțelegerii, deoarece faptul de a fi implică inevitabil și necesar atitudine evaluativă. Evaluarea nu e act arbitrar, ci o caracteristică fundamentală a omului. Pe de altă parte, problema neînțelegerii constituie parte integrantă a gândirii lui Nietzsche, deoarece filosoful comporta atitudine critică în privința propriilor idei, prin urmare posibilitatea neînțelegerii propriului sistem valoric și al filosofiei dezvoltate e inevitabil expusă criticii. Criticismului nietzschean i-ar lipsi radicalismul (nu s-ar putea filosofa „cu ciocanul”) dacă introspecția nu ar viza inclusiv tablele personale de valori. De asemenea, având în vedere posibilitatea neînțelegerii, abordarea principalelor sfere tematice ale filosofiei nietzscheene, (istoricitatea, imoralismul, nihilismul sau moartea lui Dumnezeu) se realizează într-un context amplu de idei, spre deosebire de abordările clasice ale semnificațiilor stabilite anistoric și perpetuate prin tradiție.

Nietzsche devoltă a critică intransigentă în dublă direcție: pe de o parte e preocupat de revizuirea propriilor idei, pe de altă parte abordează critic valorile modernismului. Se exprimă în termenii consacrați ai modernității, dar nu poate fi catalogat fără rezerve drept un gânditor „nihilist”, „ateist” sau „relativist”, în ciuda faptului că aceste calificative nu sunt străine metodei de a filosofa cu ciocanul. Orice pretenție de a înregimenta categoric concepția lui Nietzsche e sortită eșecului, deoarece acesta s-a distanțat de orice categorizare anistorică și cu pretenții exclusiviste, iar în contextul reinterpretării tezelor fundamentale ale modernității valorifica perspectivele hermeneutice ale neînțelegerii fecunde. Ideile nietzscheene relativizează și așează sub semnul întrebării convențiile depășite, și prefigurează fundalul ideatic al postmodernismului.

Etapele dezvoltării argumentației:

Lucrarea se compune din patru părți. Prima parte dezbate aria tematică a noțiunii de neînțelegere. Putem observa o vădită diferență între neînțelegerea în domeniul științelor, respectiv cea care poate surveni în cazul creației artistice sau filosofice, pe de altă parte în segmentul interacțiunilor umane concrete. Dacă în primul caz dispunem de

criterii epistemologice cu ajutorul cărora neînțelegerea poate fi delimitată de înțelegere – prin urmare adevărul de falsitate – atunci în cel de-al doilea caz ne confruntăm cu subiectivitatea trăirilor și impresiilor umane. Prin concluzie, evaluarea unei opere de artă sau a unei circumstanțe existențiale se realizează pe baza trăirilor personale ale individului. În lipsa criteriilor raționale atemporale nu se poate vorbi de neînțelegere în sensul strict al termenului. Iată motivul pentru care în această primă parte a lucrării am optat pentru o tematizare aprofundată a noțiunii de „neînțelegere fecundă”. Această categorie funcționează în calitate de component al cunoașterii, deoarece în domeniul pozițiilor discutabile nu dispunem de criterii irefutabile ale adevărului; o afirmație dintr-o anumită poziție poate fi considerată falsă, dintr-o perspectivă radical diferită, adevărată. Astfel neînțelegerea nu e o categorie radical opusă cunoașterii progresive al adevărului, ci un element constitutiv, o etapă trecătoare spre adevăruri mai profunde, care prezintă o imagine cuprinzătoare a realității. Prin concluzie, neînțelegerea este un fenomen hermeneutic necesar atât cunoașterii cotidiene cât și interpretării textelor (literare, filosofice, etc.) și care e determinat din capul locului de perspectiva existențială a subiectului gânditor, respectiv de perspectivele/așteptările teoretice ale acestuia vizavi de problema în discuție.

Termenul „neînțelegere fecundă” aparține filosofului maghiar Lukács György, în concepția căruia neînțelegerea constituie componentul principal al istoriei și al considerărilor estetice. Ideea neînțelegerii fecunde nu e străină nici accepțiunii lui U. Eco al operei deschise, sau esteticilor avangardiste, care rezervă receptorului o libertate interpretativă aproape nelimitată. Deseori interpretul conferă noi înțelesuri operei/textului, îmbogățind astfel mesajul original al autorului.

Precum am menționat mai sus, filosofia lui Nietzsche e semnificativă în privința tematizării neînțelegerii fecunde din diverse motive: neînțelegerea ca atare e un fenomen tematizat sistematic de filosof, care conștiend fiind de faptul că propria filosofie – prezentând puternice implicații sociale – e susceptibilă neînțelegerii, iar în calitate de cercetător al adevărului el însuși se situa într-o poziție polemică față de propriile idei, adeseori deschizând alternativa autoneînțelegerii. Ambiția căutării sensului ființei conduce la o definiție a filosofiei și filosofului: filosofia este cadrul conceptual la tematizării faptului-de-a-fi, iar filosoful – renunțând la statutul de reprezentant al

adevărurilor anistorice – se situează într-o permanentă căutare (vezi conceptul „hoinar”), știe că nu există certitudini, dar cel puțin cercetează diversitatea perspectivelor personale din care se constituie sistemul valoric individual.

Partea a doua se concentrează asupra recepției istorice ale ideilor nietzscheene. În consens cu principalele momente ale recepției acestora, la sfârșitul acestui capitol – parafrazând concluziile studiului aparținând lui Heller Ágnes, *Cel de-al treilea Nietzsche* – menționăm trei etape importante ale receptării istorice a ideilor filosofului. Prima etapă se conturează imediat după moartea gânditorului, și îl prezintă drept filosof al culturii, profet sau estet care vizează neîngrădit destrucția valorilor creștine. Cea de-a doua etapă – în urma experiențelor nefericite ale abordărilor național-socialiste – conține remarce privitoare la reevaluarea valorilor. Etapa a treia reprezintă deschiderea postmodernistă vizavi de filosof, moment marcat de lucrarea lui Deleuze, *Nietzsche și filosofia*. Se conturează imaginea filosofului care a marcat profund mentalitatea ultimelor decenii, gânditorul actual, postmarxist, postexistențialist, postistoricist, care pune sub semnul întrebării convențiile cultural-istorice. În această etapă textele lui Nietzsche, constituie lectura preferată a celor care – în consens cu deconstrucția absolutismului valoric și a metanarativelor, pe urmele lui Lyotard, Derrida, Deleuze, Vattimo, etc. – citindu-l pe Nietzsche aspiră la o cunoaștere mai amplă a realității cotidiene. În acest context Nietzsche nu mai e în mod exclusiv autorul preferat al literaților sau filosofilor, ci mai degrabă ai celor care vor să își justifice ideile sau aspirațiile parafrazând – de regulă într-o manieră cu totul arbitrară – anumite citate. Pe fundalul fenomenului autojustificării cu ajutorul referirilor la Nietzsche, acesta devine filosoful tuturor și se conturează așa-numita „imagine funcționalistă a lui Nietzsche.”¹

Partea a treia a lucrării este de natură metodologică, în măsura în care intenționează să ofere o introducere cuprinzătoare în lectura nietzscheană, cu accent deosebit pe caracterul autoreflexiv al retoricii sale. Subcapitolele acestei părți îl prezintă pe filosof ca pe un gânditor care cugetă în și prin contradicții; acest element constituie parte integrantă a naturii metaforice a discursului nietzschean. Deoarece filosofarea nu e posesia adevărului, ci căutarea acestuia, cugetarea bazată pe contradicții para a fi metoda

¹ Termenul se referă la tendințele practice de autojustificare cu ajutorul referirilor interminabile la aforismele nietzscheene.

adekvată a criticii. Gîndirea orientată spre evidențierea aporiilor și paradoxurilor necesită elaborarea unui limbaj adecvat, mai exact limbajul aforistic. Prin implementarea puterii de exprimare a metaforei, filosoful critic dezvoltă o modalitate de gîndire care pe de o parte constituie o alternativă viabilă limbajului metafizicii, pe de altă parte fundamentează cadrul conceptual adecvat perspectivismului. Destinatarul prin excelență al aforismelor suntem noi înșine; Nietzsche nu admite filosofile impersonale. Urmărește elaborarea unei autoreflexii în cadrul căruia individul să-și poată revizui grila valorică. Nu oferă certitudini, teorii elaborate cu pretenția universalității (în acest aspect diferă radical de gînditorii idealști), tocmai din contră, dorește ca receptorul să se simtă direct vizat de critica intransigentă.² Într-o altă ordine de idei trebuie să menționăm, că operele lui Nietzsche au tendința de a selecta cititorii – limbajul metaforic, adeseori obscur, care amintește de stilul lui Heraclit decât de cel al raționaliștilor, evită concluziile categorice și oferă vîlul obscurului în fața neinițiatilor.

Formularea ideilor cu ajutorul limbajului metaforic și interesul pertinent vizavi de problematica culturii se intersectează. Critica nu are scop în sine, iar filosoful în calitate de interpretator al anomaliilor sociale, se definește ca medic al culturii. Aidoma presocraticilor, care practicau filosofia ca terapie, modalitate de autoperfecționare și prilej de cunoaștere de sine³, gînditorul lui Nietzsche poartă responsabilitatea zilelor noastre. Dar publicul nu poate aprofunda mesajul filosofului în autenticitatea sa, fapt pentru care Nietzsche emite diverse referiri privitoare la posibilitățile recepției teoriilor sale în secolul ce va urma.

O altă categorie de importanță metodologică a gînditorului e cel de „spirit liber”, termen esențial în privința definirii profilului înțeleptului, cel mai îndreptățit în privința aplicării perspectivismului. Conceptul apare în ideile introductive la *Omenesc, prea omenesc*, și vizează capacitatea cugetării libere de orice determinism cultural, de prejudecăți, stereotipii sau clișee verbale. Opusul spiritului liber ar fi spiritul îngrădit, care are nevoie de modele de urmat și dispune de simț limitat al responsabilității. Dacă prima categorie reprezintă oamenii puternici care evaluează cu ajutorul perspectivelor

² Sub acest aspect îl putem parafraza pe Socrate: “O viață lipsită de cunoaștere nu e demnă de om.”

³ Vezi în acest sens Pierre Hadot: *Ce este filosofia antică?*

multiple, atunci cei din urmă dezvoltă o reprezentare a realității pe baza prejudecăților sau a perspectivelor unilaterale.⁴

Ultima parte a lucrării – cea mai elaborată – prezintă etapele concrete în cadrul cărora apare neînțelegerea. Cele șase capitole ale acestei părți dezbate următoarele sfere tematice: modificările de viziune ale esteticii, tematizarea istoricității, relevanța filosofică a perspectivismului, incertitudinile sistemelor de filosofie morală și importanța imoralismului, semnificația istorică a nihilismului și critica valorilor creștine dinspre prezumțiile teologiei negative.

În centrul acestei ultime părți a lucrării se situează problematica perspectivismului, care – precum sugerează titlul lucrării – constituie principala sursă de inspirație reprezentării postmoderniste a valorilor. Categoria perspectivismului se situează în strânsă legătură cu subiectivitatea valorilor, cu conexiunea evaluării și a situației existențiale a subiectului cunoscător, cât și cu natura generatoare de atitudine axiologică a existenței umane. Perspectivismul comportă o latură existențială (lucrurile și fenomenele sunt date conștiinței doar din anumite perspective) și una logică (contextul existențial determină din capul locului modalitățile elaborării judecăților de orice natură). Consecințele nemijlocite și inevitabile ale perspectivismului sunt: definirea inexistenței lucrului în sine, deconstrucția rațiunii și a criteriilor supraumane în paralel cu reabilitarea naturii hermeneutice a existenței umane. Lucrurile și fenomenele nu au o existență „în sine”, ci sunt fenomene interpretate. Perspectiva determină modalitatea de a vedea o situație dată. Perspectiva limitează orizontul cunoașterii, parafrazându-l pe Heidegger, susținem că e „privirea” principală care interpretează. Iată ideile fundamentale ale relativismului hermeneutic nietzscheean pe care se fundamentează antisențialismul care prefigurează amplul relativism postmodernist.

La Nietzsche doar lumea accesibilă empiric e cognoscibilă. De aici rezultă deconstrucția tabelor de valori ai kantianismului. Dacă construcția realității la Kant era consecința firească a arhitectonicii rațiunii, atunci la Nietzsche instinctele și afectele omului comportă veleități interpretative. Evaluarea perspectivă nu e un act intelectual

⁴ De altfel conexiunea „puterii” intelectual-morale cu înzestrarea (înnăscută, asumată) de a evalua lucrurile prin prisma perspectivelor variate constituie una dintre cele mai complexe ipoteze nietzscheene.

arbitrar asumat, ci ține de existența omului – iată motivul pentru care atât existența, cât și instinctul se califică drept o perspectivă cuprinzătoare, care determină viziunile concrete.

Perspectivile nu sunt egale între ele, la fel cum nu există egalitate originară și insurmontabilă între oameni. Nivelarea autorității perspectivelor (vezi Derrida) e o simplă banalitate postmodernistă. În realitate însă, oamenii puternici (spiritele libere) evaluează pe baza perspectivelor complexe, dobândind o imagine mai amplă a realității. Bineînțeles, în acest context nu putem vorbi de adevăr, doar de poziții personale care se adevăresc într-o măsură mai mare sau mai mică cu ocazia experienței. Evaluarea perspectivă nu e un act intelectual asumat voluntar; cu alte cuvinte nu ne putem sustrage perspectivismului. Nietzsche pune semn de egalitate între existență, voință, evaluare, cunoașterea adevărului și acțiune. În contextul valorilor relative ajungem la o definiție paradoxală al cunoașterii: omul nu posedă adevăruri, ci mai degrabă erori, iar cu gradul de emancipare a spiritului uman crește și toleranța față de erori. Explicația e simplă: o dată cu dezvoltarea capacității de a evalua realitatea prin prisma perspectivelor multiple, individul conștientizează natura relativă a oricărei poziții, afirmații.

Perspectivismul nietzschean nu admite excepții – până și relațiile matematice, cauzalitatea, noțiunile logicii sunt pure convenții, consecințe ale abordărilor valorice. Conform celebrei afirmații ale deconstrucției ontologice și morale, nu există fapte, doar interpretare a faptelor, precum nu există morală, doar evaluări morale ale acțiunilor. Moralizarea se reduce la un fel de autojustificare, inevitabil perspectivă, precum sunt evidente diferențele dintre tablele de valori ale celor puternici și a celor cu voință slabă. Imoralismul tematizat în contextul experienței cotidiene e de preferat filosofilor morale fondate pe criterii raționale, mai corect spus, iluzioniste.

Nihilismul apare în aria semantică a relativizării valorilor, în momentul conștientizării naturii depășite istoric al preceptelor creștine, dar în lipsa instituirii unor noi referințe. În esență nihilismul e criza referințelor. Poate părea paradoxal, dar spiritul nihilist nu se exprimă prin negarea valorilor (precum susține opinia publică), ci mai degrabă în criza valorilor supraumane. În această ordine de idei Heidegger ajunge la concluzii pertinente: istoria occidentală este istoria împlinirii nihilismului, care constituie punctul culminant al procesului uitării ființei. În acest context merită remarcată teoria caducității a lui G. Vattio: omul contemporan e suficient de puternic încât să-și asumă

vulnerabilitatea originală. Turnura axiologică ce se exprimă prin criza nihilismului este, de fapt o reaşezare a valorilor sub aspectul reabilitării sensului fiinţei ai presocraticilor. Este evident de ce poziţia Heideggeriană ca „uitare a fiinţei” este de fapt o reinterpretare a categoriei nihilismului dezvoltat în *Voinţa de putere*.

Tematizarea crizei valorilor implică critica valorilor creştine. Critica la adresa creştinismului aparent e independentă problemei perspectivismului, dar în realitate poate fi abordată drept o posibilă aplicaţie a acesteia. În acest ultim capitol al lucrării am urmărit evidenţierea schimbării de perspectivă în abordarea noţiunii „moartea lui Dumnezeu”. Dacă accepţiunile clasice vedeau în acest termen prefigurarea ateismului absolut, negarea fără drept de apel a oricărei transcendenţe posibile, atunci prin optica perspectivismului putem vorbi de o reabilitare a valorilor umane. Într-adevăr, Nietzsche aşează omul – şi alături de acesta valorile imanentei – în locul iluziei milenare a divinităţii. Nu e vorba atât de discreditarea fără drept la apel a oricărei forme de transcendenţă, ci mai degrabă de recuperarea sensului existenţei umane. Nietzsche interpretează realitatea din perspectiva existenţei umane, a cărei importanţă ontologică se situează în centrul filosofiei. Iată motivul pentru care în 1995 în cadrul unei conferinţe s-a abordat posibilitatea recunoaşterii paradigmatelor nietzscheene în context creştin.⁵ Prin urmare chiar şi teologia creştină a trebuit să admită o filosofie în centrul căreia se situează problematica umanului. Un aspect credem suficient de convingător în privinţa evidenţierii naturii perspectiviste a evaluărilor privitoare la condiţia umanului.

Concluzii succinte:

Pe baza ideii „nu există fapte, doar interpretări morale ale faptelor” putem afirma că trăim timpuri nietzscheene. Probabil în nici o altă etapă a istoriei problema modificării valorilor nu a fost atât de pertinentă, decât în contextul actual al societăţii care se află într-o perpetuă redefinire. Individul contemporan – „eliberat” de vechile prejudecăţi, norme, chiar şi de supremaţia raţiunii sau a preceptelor divine – se află într-o perpetuă

⁵ Vezi: Egyed Péter: *Előszó*, in: *Érték és történelem*, ProPhilosophia, 2008, pg.8.

autodefinire. În contextul destrucției criteriilor transitorice, individului contemporan nu îi rămâne altă opțiune de autodeterminare în afara gândirii perspectiviste.

Societatea pluralistă și democratică poate fi definită drept sfera publică a perspectivismului. În măsura în care metanarativele și-au epuizat mesajul istoric (vezi Lyotard, Derrida, Deleuze, Foucault, etc.), omul contemporan trebuie să-și definească identitatea cu ajutorul evaluării perspectiviste. Detronarea rațiunii are ca urmare reabilitarea naturii interpretative a existenței și a tendințelor instinctuale, locul metanarativelor e ocupat de încercările personale de autodefinire, iar adevărurile cuprinzătoare ale modernității cedează în fața aspectului „omenesc, prea omenesc” al opiniilor sau perspectivelor personale. Astfel perspectivismul nietzschean se constituie ca un amplu program filosofic care pune în evidență natura existențială, contextuală și efemeră a valorilor, iar prin dezvoltarea antiesențialismului și relativismului desăvârșește deconstrucția valorilor modernității și prefigurează logica perspectivistă a postmodernității.

BIBLIOGRAFIE

BIBLIOGRAFIE PRIMARĂ:

- Nietzsche**, Friedrich: *Ifjúkori görög tárgyú írások*; Európa Könyvkiadó, 1988;
- Nietzsche**, Friedrich: *Nașterea filosofiei în epoca tragediei grecești*; Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 2002;
- Nietzsche**, Friedrich: *A tragédia eredete, vagy görögség és pesszimizmus*; (ford. Fülep Lajos), Franklin-Társulat, Budapest, 1910;
- Nietzsche**, Friedrich: *Korszerűtlen elmélkedések*; (ford. Tatár György), Atlantisz, 2004;
- Nietzsche**, Friedrich: *Emberi – túlságosan is emberi. Könyv szabad szellemű embereknek*; (ford. Rományi Török Gábor), Szukits Könyvkiadó, 2001;
- Nietzsche**, Friedrich: *Túl jón és rosszon*; teljes gondozott szöveg, (ford. Tatár György), Ikon, Budapest, 1995;
- Nietzsche**, Friedrich: *A vidám tudomány*; (ford. Romhányi Török Gábor), Szukits Könyvkiadó, 2001;
- Nietzsche**, Friedrich: *Virradat. Gondolatok a morális előítéletekről*; (ford. Tatár György), Holnap Kiadó, 2009;
- Nietzsche**, Friedrich: *Genealogia morali. O scriere polemică (1887)*; (trad. Liana Miclescu), Humanitas, 2006;
- Nietzsche**, Friedrich: *A hatalom akarása. Minden érték átértékelésének kísérlete*; (ford. Romhányi Török Gábor), Carthapilus Kiadó, Budapest, 2002;
- Nietzsche**, Friedrich: *Önkritikai kísérlet*, in: *A tragédia eredete, vagy görögség és pesszimizmus*; Franklin-Társulat, Budapest, 1910;
- Nietzsche**, Friedrich: *Im-ígyen szóla Zarathusztra*; (ford.), Osiris, Budapest, 2004;

Nietzsche, Friedrich: *A bálványok alkonya avagy miként filozófálunk a kalapáccsal*; (ford. Óvári Csaba), Attraktor, Budapest, 2010;

Nietzsche, Friedrich : *Az Antikrisztus*; (ford. Csejte Dezső), Attraktor, Gödöllő, 2005;

Nietzsche, Friedrich: *Ecce Homo. Hogyan lesz az ember azzá, ami*; (ford. Horváth Géza), Gönczöl Kiadó, Budapest, 1997;

Nietzsche, Friedrich: *Az értékek átértékelése*; (a szerző hátrahagyott töredékeiből a szöveget válogatta, fordította és az előszót írta Romhányi Török Gábor), Holnap Kiadó, 1998;

Nietzsche, Friedrich: *Aforisme. Scrisori*; Humanitas, 1992;

Nietzsche, Friedrich: *Levelek*, in: *Ex Symposion (Nietzsche-különszám)*, III., 1994;

Nietzsche, Friedrich: *Friedrich Nietzsche válogatott levelei: 1861. január-1889. január*; (vál., szerk., ford. Romhányi Török Gábor), Holnap Kiadó, Budapest, 2008;

Werke. Kritische Gesamtausgabe. Ed. Giorgio Colli undazzino Montinari; Berlin, 1967;

BIBLIOGRAFIE SECUNDARĂ:

Andler, Ch: *Le pessimisme esthétique de Nietzsche. Sa philosophie a l'époque wagnerienne*; Paris, Éditions Bossard, 1924;

Bacsó Béla: „Az igazság akarása” mint az interpretáció művészete. *Nietzsche és az interpretáció kérdése*; in: *Majdnem lehet másként*, Cserépfalvi, Budapest, 1995;

Barkán György: *A „személyes”, a megértés és a félreértés*; Liget, 2007/5;

Baudrillard, Jean: *Societatea de consum. Mituri și simboluri*; (trad. Alexandru Matei), Comunicare.ro, 2008;

Baudrillard, Jean: *A nihilizmusról*; Napút, 2007/5.;

Bertram, Ernst: *Nietzsche. Încercare de mitologie*; (trad. Ion Nastasia, Maria Nastasia), Humanitas, 1998;

- Biczó** Gábor: *A tragédia délelőttje – az ifjú Nietzsche filozófiai perspektivizmusa*; Osiris, Budapest, 2000;
- Brandenstein** Béla: *Nietzsche*; Szent István Társulat, Budapest, 2002;
- Boboc**, Alexandru: *Nietzsche-filosof al reevaluărilor. Între elenism și modernitate sau dincolo de actual și „inactual”*; Ed. Grinta, 2003;
- Borbély**, Ștefan: *Pomind de la Nietzsche...*; Ed. Limes, Cluj-Napoca, 2010;
- Camus**, Albert: *Nietzsche et le nihilisme*; in: Les Temps Modernes, nr.7/1951;
- Camus**, Albert: *Nietzsche és a nihilizmus*; in: A lázadó ember(ford. Fázsy Anikó), Bethlen Gábor Könyvkiadó, Budapest, 1992;
- Caputo**, John D.; **Vattimo**, Gianni: *După moartea lui Dumnezeu*; (trad. Cristian Cercel), Curtea Veche, București, 2008;
- Chamberlain**, Lesley: *Nietzsche la Torino. Sfârșitul viitorului*; (trad.), Ed. Vivaldi, Buc., 1999;
- Czeglédi** András: *Incipit Nietzky. Szélgjegyzetek a kései Nietzsche nihilizmus- és esztétikumképéhez*; (doktori dolgozat, Eötvös Lóránd Tudományegyetem, témavezető: Dr. Balassa Péter);
- Czeglédi** András: *Csak interpretációk? Nietzsche perspektivizmusáról*; 2000 Irodalmi és társadalmi havi lap, 2011, 12. lapszám;
- Deusse**, Paul: *Erinnerungen an Friedrich Nietzsche*; Leipzig, 1901;
- Diogenes Laertios**: *Despre viețile filosofilor*; (trad. C.I. Balmuș), Polirom, Iași, 1997;
- Dragomir**, Leonid: *Freud și Nietzsche*; Ed. Trei, 2006;
- Deleuze**, Gilles: *Nietzsche*; (trad. Bogdan Ghiu), Ed.ALL, 2002;
- Deleuze**, Gilles: *Nietzsche és a filozófia*; (ford.), Holnap Kiadó, Budapest, 1999;
- Dodds**, Eric Robertson: *A görögség és az irracionalitás*; Gond/Palatinus, Budapest, 2002;
- Faragó** Emese: *A „zenélő Szokratész”, avagy a teoretikus és tragikus világnézet örök küzdelme*; in: Többlet, filozófiai folyóirat, 2011/3., (szerk., lapszámfelelős Egyed Péter);
- Fink**, Eugen: *Nietzsche Philosophie*; Koflhammer, Stuttgart, 1992;

Foucault, Michel: *Nietzsche, Marx, Freud*; in: Cahiers de Royamont, no.6, Les Éditions De Minuit, Paris, 1967;

Frenzel, Ivo: *Friedrich Nietzsche*; (trad. Carmen Oniți), Ed. Teora, 1997;

Frez, Herbert: *Zur Genesis des Nihilismus bei Friedrich Nietzsche*; WUV Univeritatsverslag, Wien, 1975;

Förster-Nietzsche, Elisabeth: *Das Leben Friedrich Nietzsches*; vol.1: *Der junge Nietzsche*; Leipzig 1894; vol.2: *Der einsame Nietzsche*; Leipzig, 1904;

Gerhardt, Volker: *Friedrich Nietzsche*; (ford. Csátár Péter), Latin Betűk; Debrecen, 1998;

Girard, René; **Vattimo**, Gianni: *Adevăr sau credință slabă. Convorbiri despre creștinism și despre relativism*, (trad. Cornelia Dumitru), Curtea Veche, București, 2009;

Granier, Jean: *Nietzsche*; PUF, Paris, 1982;

Guillebaud, Jean-Claude: *Gustul viitorului*; Ed. Paralela 45, 2006;

Gulian, C.I.: *Nietzsche*; Ed. Academiei Române, 1994;

Gyürky Katalin: „*Mindannyian nihilisták vagyunk.*” *Dosztojevszkij és az orosz nihilizmus*; Ph.D-disszertáció, témavezető: dr. Goertity József egyetemi docens, Debrecen, 2007;

Haar, Michael: *Par-dela le nihilisme. Nouveaux essais sur Nietzsche*; PUF, Paris, 1978;

Haar, Michael: *Nietzsche et la métaphysique*; Gallimard, Paris, 1993;

Habermas, Jürgen: *Intrarea în postmodernism: Nietzsche ca placă turnantă*; in: Discursul filosofic al modernității, ALL, 2000,

Heidegger, Martin: *Metafizica lui Nietzsche*; (trad. Ionel Zamfir, Cătălin Cioabă), Humanitas, 2005;

Heidegger, Martin: *Nietzsche*, (vol.I/II.), Ed. Pfullingen, 1961;

Heidegger, Martin: *Wer ist Nietzsches Zarathustra?*; in: *Votrage und Aufsätze*, Pfullingen, 1954

Heidegger, Martin: *Nietzsches Wort <Gott ist Tot>*; in: *Holzwege*, Frankfurt am Main, 1950;

Heidegger, Martin: *Nietzsche – Der Wille Zur Macht als Kunst*; Vittorio Klostermann Verlag, Frankfurt am Main, 1985;

Heller Ágnes: *Mit számít, kinek beszél. A megszólított esete Nietzsche Zarathusztrájában*; www.c3.hu;

Heller Ágnes: *A harmadik Nietzsche*; www.ekf.hu;

Jaspers, Karl: *Nietzsche*; Princeton, 1950;

Jaspers, Karl: *Nietzsche und das Christendom*; Hameln, 1947;

Jung, Carl-Gustav: *Nietzsches Geburt der Tragedie*; in: *Psychologische Typen*, Zürich, 1920;

Kaufmann, Walter: *Nietzsche. Philosopher, Psychologist, Antichrist*; Princeton University Press, New Jersey, 1974;

Kiss Endre: *A világnézet kora. Nietzsche abszolútumokat relativizáló hatása a századelőn*; Akadémiai Kiadó, Budapest, 1982;

Kiss Endre: *Friedrich Nietzsche filozófiája: kritikai pozitivizmus és az értékek átértékelése*; Gondolat, Budapest, 1993;

Kiss Endre: *Friedrich Nietzsche evilági filozófiája. Életreform és kriticizmus között*; Gondolat Kiadó, Budapest, 2005;

Kiss Endre: *Perspectivism in Epistemology and in the Sociology of Knowledge. On the Perspectivist Turn in the Philosophy*; www.pointernet.pds.hu;

Keiji, Nishitani: *The Self-Overcoming on Nihilism*; State University of New York Press, 1990, pg. 2-5;

Kunszt György: *Heidegger Nietzsche nihilizmus-felfogásáról*; Ex-Symposium (Nietzsche-különszám), 1994;

Kunszt György: *Nihil és ámen*; Gond/Palatinus, Budapest, 2002;

Slderijk, Peter: *Nietzsche-tanulmányok*; Helikon, Budapest, 2001;

Szabó Zsolt: *Az élet fogalma Nietzsche filozófiájában*; in: *Kellék II/2*, 1995;

Szegő Katalin: *Az életfilozófia születése*; in: *Korunk, Harmadik Folyam, V/5*, 1994;

Szirk Anna: *A perspektivizmus ketőssége Friedrich Nietzsche filozófiájában*, in: *Többség, filozófiai folyóirat*, 2011/3., (főszerk., lapszámfelelős Egyed Péter)

Magnus, Bernd: *Perfectibility and Attitude in Nietzsche's Übermensch*; in: *Review of Metaphysics*, Washington DC, vol. 36, 1983;

- Mardsen**, Jill: *After Nietzsche. Notes towards a philosophy of ecstasy*; Palgrave Macmillan, 2002;
- Mill**, John Stuart: *A szabadságról*; Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1983;
- Montinari**, Mazzino: *Nietzsche hagyatéka 1885-től 1888-ig*; (ford. Kiss Endre), in: *Filozófiai Figyelő*. VIII/1, 1986;
- Lukács** György: *A heidelbergi művészetfilozófia és esztétika*; Magvető, Budapest, 1975;
- Lukács** György: *Arról a bizonyos bizonyosságról*; Nyugat, 1910. 23.szám;
- Lukács** György: *Az ész trónfosztása*; Akadémiai Kiadó, Budapest, 1956;
- Löwith**, Karl: *Nietzsches Philosophie der ewigen Wiederkunft des Gleichen*; Berlin, 1936;
- Löwith**, Karl: *Von Hegel bis Nietzsche*; Zürich, 1941;
- Löwith**, Karl: *Der europäische Nihilismus*; in: *Samtliche Schriften*, Metzler, Stuttgart, 1983;
- Scheler**, Max: *Omul resentimentului*; (trad. Radu Gabriel Pârvu), Ed. Trei, 1998;
- Somhegyi** Zoltán: *Az önmagát szagoló illat kritikája. Leo Popper művészetfilozófiája és képzőművészeti alkotásai*; epa.oszk.hu.;
- Steiner**, Rudolf: *Friedrich Nietzsche. Un luptător împotriva epocii sale*; (trad. Diana Sălăjanu), Ed. Univers Enciclopedic, București, 2003;
- Paul**, Jean/Marie: *Dieu est mort en Allemagne: des Lumières à Nietzsche*; Payot, 1994;
- Pascal**, Blaise: *Gondolatok*; (ford. Pődör László), Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1982;
- Richardson**, John: *Nietzsche's System*; Oxford University Press, 2002;
- Riehl**, A: *Nietzsche, der Künstler und der Denker*; Stuttgart, Frommann, 1910;
- Nietzsche-tár. Szemelvények a magyar Nietzsche-irodalomból 1956-ig*; Pannon Panteon, 1996;
- Vattimo**, Gianni: *Subiectul și masca: Nietzsche și problema eliberării*; (trad. Ștefan Mincu), Pontica, Constanța, 2001;
- Vattimo**, Gianni: *Sfârșitul modernității. Nihilism și hermeneutică în cultura postmodernă*; (trad. Ștefania Mincu), Ed. Pontica, Constanța, 1993;

Tatár György: *Az öröklét gyűrűje. Nietzsche és az örök visszatérés gondolata;* Gondolat, Budapest, 1989;

van Tongeren, Paul J.M.: *Reinterpretarea culturii moderne. O introducere în filosofia lui Nietzsche;* (trad. Alex Moldovan), Ed. Galaxia Gutenberg, 2004;

Tuusvuori, Jan: *Nietzsche and Nihilism. Exploring a Revolutionary Conception of Philosophical Conception;* Helsinki University Press, 2002;

Zittel, Claus: *Figuri ale autosuprimării la Nietzsche;* Ed. Casa cărții de știință, Cluj, 2004;

White, Alan: *Nietzschean Nihilism: a Typology;* in: *International studies in philosophy*, XIX/2, 1987;

Wilkerson, Dale: *Nietzsche and the Greeks;* Continuum International Publishing Group, London, 2006;

BIBLIOGRAFIE PERIFERICĂ:

Cioran, Emil: *Amurgul gândurilor;* Humanitas, 1996;

Cioran, Emil: *Tratat de descompunere;* Humanitas, 1996;

Convorbiri cu Schopenhauer (trad. Ana Florescu), Polirom, 1998;

Del Lago, Alessandro: *Etica slăbiciunii. Simone Weil și nihilismul;* in: *Gândirea slabă*, (trad. Ștefan Mincu), Pontica, Constanța, 1998;

Eco, Umberto: *Az új középkor;* (ford. Barna Imre, Schéry András, Szénási Ferenc), Európa Könyvkiadó, Budapest, 2008;

Eco, Umberto: *Nyitott mű;* (ford. Dobilán Katalin), Európa Könyvkiadó, Budapest, 1998;

Egyed Péter: *Érték a történelemben;* in: *Érték és történelem*, (szerk. Egyed Péter), ProPhilosophia, Kolozsvár, 2008;

Egyed Péter: *A kanti lelkiismeret- és kötelességetika átértékelése a posztmodern korban;* in: *Szellem és környezet;* Polis Könyvkiadó, Kolozsvár, 2010;

- Ferraris**, Maurizio: *Îmbătrânirea așa-zisei „școli a suspiciunii”*; in: *Gândirea slabă*, (trad. Ștefan Mincu), Pontica, Constanța, 1998;
- Frățeanu**, Vasile: *Tratat de metafizică*; Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002;
- Freud**, Sigmund: *Viitorul unei iluzii*; in: *Opere 4.*, Ed. Trei, 2000;
- Freud**, Sigmund: *Disconfort in cultură*; in: *Opere 4.*, Ed. Trei, 2000;
- Foucault**, Michel: *Lumea e un mare azil. Studii despre putere*; (trad. Bogdan Ghiu, Raluca Arsenie) Ed. Idea Design&Print, Cluj 2005;
- Foucault**, Michel: *A supreveghea și a pedepsi*;
Postmodernismul. Deschideri filosofice; Dacia, Cluj-Napoca, 1995;
- Guénon**, René: *Criza lumii moderne*; (trad. Anca Manolescu), Humanitas, 2008;
- Guénon**, René: *Domnia cantății și semnele vremurilor*; (trad. F. Mihăescu, D. Stanca),
- Hadot**, Pierre: *Ce este filosofia antică?*; (trad. G. Bondor, C. Tipuriță), Polirom, 1997;
- Heidegger**, Martin: *Platón tanítása az igazságról*; in: „...Költőien lakozik az ember...”. Válogatott írások, T-Twins Kiadó-Pompeji, Budapest, 1994;
- Heidegger**, Martin: *A filozófia vége és a gondolkodás feladata*; in: „...Költőien lakozik az ember...”. Válogatott írások, T-Twins Kiadó-Pompeji, Budapest, 1994;
- Heller** Ágnes: *A filozófia radikalizmusa*; Gond-Cura Alapítvány, Budapest, 2009;
- MacIntyre**, Alasdair: *Tratat de morală, După virtute*; (trad. Catrinel Crăiuțu), Humanitas, 1998;
- Liiceanu**, Gabriel: *Tragicul. O fenomenologie a limitei și a depășirii*; Humanitas, 2002;
- Lipovetski**, Gilles: *Amurgul datoriei*; Ed. Babel, 1995;
- Lorentz**, Konrad: *A civilizált emberiség nyolc halálos bűne*; (ford. Gellért Katalin), Cartaphilus Kiadó, Budapest, 2001;
- Kolakowski**, Leszek: *Modernitatea sub un neobosit colimator*; (trad. Mihnea Gafița), Curtea veche, București, 2007;
- Patapievici**, Horia-Roman: *Omul recent*; Humanitas, 2008;
- Petreu**, Marta: *Despre bolile filosofilor. Cioran*; Biblioteca Apostrof, Cluj-Napoca, 2008;

Possenti, Vittorio: *Filosofia după nihilism. Privire asupra filosofiei viitoare*; (trad. Alex Cistelean), Galaxia Gutenberg, 2006;

Rorty, Richard, **Vattimo**, Gianni: *Viitorul religiei. Solidaritate, caritate, ironie*; (trad. Ștefania Mincu), Ed. Paralela 45,;

Löwith, Karl: *Világtörténelem és üdvtörténet. A történelemfilozófia teológiai gyökerei*; (ford. Boros Gábor, Miklós Tamás) Atlantisz, 1996;

Löwith, Karl: *De la Hegel la Nietzsche. Ruptura revoluționară în gândirea secolului al nouăsprezecelea*; Tact, 2013, Cluj-Napoca;

Safranski, Rüdiger: *Schopenhauer és a filozófia tomboló évei*; (ford. Györffy Miklós), Európa Könyvkiadó, Budapest, 1996;

Schopenhauer, Arthur: *Scrieri despre filosofie și religie*; (trad. Anca Rădulescu), Humanitas, 1995;

Schopenhauer, Arthur: *Lumea ca voință și reprezentare*; Humanitas, 2012, vol.I-II;

Schopenhauer, Arthur: *Szerelem, élet, halál. Életbölcesség*; Göncöl Kiadó, Budapest, 1990;

Szophoklész: *Oidipusz király, Antigóné*; (ford. Babits Mihály); Diatéka Kiadó;

Vattimo, Giovanni & **Rovatti**, Pier Aldo: *Gândirea slabă*; (trad. Ștefania Mincu), Ed. Pontica, Constanța, 1998;

Vattimo, Giovanni: *Dincolo de subiect*; Ed. Pontica, 1994;

Vernette, Jean: *Secolul XXI va fi mistic sau nu va fi deloc*; (trad. Cristina Jinga), Corint, București, 2003;

Thomas Mann: *Schopenhauer*; in: Arthur Schopenhauer: *Scrieri despre filosofie și religie*; Humanitas, 1995;

Xenophón: *Emlékeim Szokratészről*; Európa, Budapest, 1986;

